

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ

วันนี้เทศน์เรื่องมนุษย์สูงกว่าบรรดาสัตว์ โลกสูงกว่ามนุษย์ ธรรมสูงกว่าโลก เพราะฉะนั้นธรรมกับมนุษย์จึงเป็นคู่ควรกัน มนุษย์ก็เหมาะสมกับธรรมที่จะรับธรรมไว้ บนดวงใจเพื่อประพฤติปฏิบัติ ธรรมก็สมควรแก่มนุษย์ที่จะเทิดทูนสักการบูชา นอกเหนือจากธรรมแล้วยังมองไม่เห็นอะไรที่เป็นความเลิศประเสริฐในสกลโลกนี้ ไม่มีอะไรที่ยอดเยี่ยมยิ่งกว่าธรรม

ความฉลาดของโลกก็ไม่มีใครจะเยี่ยมยิ่งไปกว่ามนุษย์ ในโลกมนุษย์ที่มีพุทธศาสนาประจำ จึงเหมาะสมกับมนุษย์ผู้ใคร่ธรรมและมีธรรมในใจ แต่ศาสนธรรมไม่เหมาะสมกับผู้เป็นมนุษย์เพียงแต่ร่างไม่มีธรรมภายในใจบ้างเลย ทั้งนำเสียดายภูมิแห่งมนุษยชาติ สู้สัตว์บางประเภทบางตัวที่มีจิตใจสูงส่งก็ไม่ได้ นับว่าขาดทุนสูญดอก ไม่มีความดีงามออกเลยได้บ้างเลย เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งที!

เราทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติ ได้นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติของธรรม ชื่อว่าเราเป็นผู้เหมาะสม ทั้งได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ทั้งได้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมตามกำลังความสามารถของตน ๆ

เฉพาะอย่างยิ่งทางจิตตภาวนาเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่จะทำให้มองเห็นเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ภายในตัวเราใกล้ไกลรอบด้าน จะรู้เห็นได้ด้วยภาคปฏิบัติคือ “จิตตภาวนา” การภาวนาท่านถือเป็นสำคัญในภาคปฏิบัติศาสนา ครั้นพุทธกาลจึงถือภาคปฏิบัติเป็นเยี่ยม เช่นท่านกล่าวไว้ว่า “ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ” เนอะ!

“ปริยัติ” ได้แก่การศึกษาเล่าเรียน

“ปฏิบัติ” ได้แก่ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นที่เข้าใจแล้ว ออกไปประพฤติปฏิบัติตามเข็มทิศทางเดินของธรรมที่ได้เรียนมาแล้วนั้น

“ปฏิเวธ” คือความรู้แจ้งแทงตลอดไปเป็นลำดับ ๆ กระทั่งรู้แจ้งแทงตลอดโดยทั่วถึง ธรรมทั้งสามนี้เกี่ยวเนื่องกัน เหมือนเชือกสามเกลียวที่พันติดกันไว้

คำว่า “ปริยัติ” นั้นเมื่อครั้งพุทธกาล ส่วนมากท่านเรียนเฉพาะเรียนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้ามากกว่าอย่างอื่น ผู้จะมาเป็นสาวกอรหัตตอรหันต์ ส่วนมากเรียนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า เรียนอะไร? ขณะที่บวชท่านทรงสั่งสอน “ตจปัญจก

กรรมฐาน” ให้ คือ “เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ, ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา” โดยอนุโลมปฏิโลม ย้อนกันไปกันมาเพื่อความชำนาญ นี่คือท่านสอนธรรมเป็นเครื่องดำเนินของนักบวช การสอนธรรมเป็นเครื่องดำเนินนั้นแลเป็นการให้อโวกา ผู้ที่สดับฟัง ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทก็ได้ชื่อว่า การเรียนด้วยและการปฏิบัติไปในตัวด้วย

การสอนว่า “สิ่งนั้นเป็นนั่น ๆ” เช่นท่านสอนว่า “เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ” อย่างนี้เป็นต้น นี่คือนำสอนธรรมซึ่งเป็นปริยัติจากพระโอษฐ์ เราก็อ่านให้ทราบ ว่า “เกสา คืออะไร โลมา นขา ทันตา ตโจ แต่ละอย่าง ๆ คืออะไร

ผู้เรียนก็เรียน และปฏิบัติด้วยความสนใจใคร่รู้ใคร่เห็นจริง ๆ ไม่สักว่าเรียนว่าปฏิบัติเพื่อเกียรติยศชื่อเสียงใดๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนสภาพความเป็นจริง ความเป็นอยู่และเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ที่มีอยู่กับตัวเอง ตลอดถึงอาการ ๓๒ ทุกแห่งทุกมุมโดยลำดับ ให้ทราบว่าสิ่งนั้นเป็นนั่น สิ่งนั้นเป็นจริง ๆ ตลอดความเป็นอยู่ของสิ่งนั้น ความแปรสภาพของสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างไร และธรรมชาตินั้นคืออะไรตามหลักความจริงของมัน ให้พิจารณาทราบอย่างถึงใจ เพื่อจะแก้ “สมมุติ” ที่เป็นเครื่องผูกพันจิตใจมานาน

ความสมมุติของโลกว่า สิ่งนั้นเป็นนั่น สิ่งนี้เป็นนี่ ไม่มีสิ้นสุด แม้จะสมมุติว่าสิ่งใดเป็นอะไรก็ยึดถือในสิ่งนั้น รักก็ยึด ชังก็ยึด เกลียดก็ยึด โกรธก็ยึด อะไร ๆ ก็ยึดทั้งนั้น เพราะเรื่องของโลกก็คือกิเลสเป็นสำคัญ มีแต่เรื่องยึดและผูกพัน ไม่มีคำว่า “ปล่อยวาง” กันบ้างเลย ความยึดถือเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์กังวล โลกจึงมีแต่ความทุกข์ความกังวลเพราะความยึดถือ ถ้าความยึดถือเป็นเหมือนวัตถุมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อแล้วมนุษย์เราแบกหามกันทั้งโลกคงดูกันไม่ได้ เพราะบนหัวบนบ่าเต็มไปด้วยภาระความแบกหามพะรุงพะรัง ที่ต่างคนต่างไม่มีที่ปลงวาง ราวกับเป็นบ้ากันทั้งโลกนั้นแล ยังจะว่า “ดี มีเกียรติยศชื่อเสียง” อยู่หรือ? จนปราชญ์ท่านไม่อาจทนดูได้เพราะท่านสงสารสังเวชความพะรุงพะรังของสัตว์โลกผู้หา “เมืองพอดี” ไม่มี ภาระเต็มตัวเต็มหัวเต็มบ่า

ธรรมท่านสอนให้รู้และปล่อยวางเป็นลำดับ คือปล่อยวางภาระความยึดมั่นถือมั่นซึ่งเป็นภาระอันหนัก เพราะความลุ่มหลงพาให้ยึด พาให้แบกหาม ตนจึงหนักและหนักตลอดเวลา ท่านจึงสอนให้รู้ทั่วถึงตามหลักธรรมชาติของมัน แล้วปล่อยวางโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการได้ยินได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปปฏิบัติ จนกลายเป็น “ปฏิเวธ” คือความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นโดยลำดับ

ครั้งพุทธกาลท่านสอนกันอย่างนี้เป็นส่วนมาก สอนให้มีความหนักแน่นมั่นคง ในการประพฤติปฏิบัติยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด พระในครั้งพุทธกาลที่ออกบวชจากตระกูลต่าง ๆ

มีตระกูลพระราช เป็นต้น ท่านตั้งหน้าบวมเพื่อหนีทุกข์จริง ๆ จึงสนใจอยากรู้ อยากเห็น ธรรมด้วยการปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งตั้งใจฟัง ทั้งตั้งใจปฏิบัติด้วยความจดจ่อต่อเนื้อ ในทางความเพียร พยายามสอนตนให้รู้เห็นธรรมก่อน แล้วจึงนำธรรมนั้นมาสั่งสอน โลก ท่านเป็น “พระธรรมกถึก” เพื่อองค์ท่านเองก่อนแล้วจึงเพื่อผู้อื่น ธรรมท่านจึง สมบูรณ์ด้วยความจริงมากกว่าจะสมบูรณ์ด้วยความจดจำ

พระธรรมกถึกในครั้งพุทธกาลเช่น “พระปุลณมณตานีบุตร” ท่านเป็นพระ ธรรมกถึกเอก ซึ่งได้รับคำยกย่องชมเชยจากพระศาสดา ท่านมักยก “สัลเลขธรรม” ขึ้นแสดง กล่าวถึงเรื่องควรขัดเกลากิเลสทั้งนั้น นับแต่ “อัปปิจจตา” ความมักน้อยขึ้น ไปจนถึง “วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ” คือความรู้แจ้งแห่งการหลุดพ้น

พระพุทธเจ้าท่านทรงยกย่องให้เป็น “เอตทัคคะ” ในทางธรรมกถึก เรียกว่า เป็นธรรมกถึกเอก พระปุลณมณตานีบุตรนั้นท่านเป็นพระอรหันต์ด้วย รู้แจ้งสัจธรรม ทั้งสี่โดยตลอดทั่วถึงด้วย เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความสัตย์ความ จริง ซึ่งออกมาจากจิตใจของท่านที่รู้แล้วจริง ๆ ไม่ได้สอนแบบ “ลูป ๆ คล่า ๆ” ตามที่ เรียนมา ซึ่งตนเองก็ไม่แน่ใจว่าเป็นอะไรกันแน่ เพราะจิตใจยังไม่สัมผัสธรรม เป็นแต่ เรียนจำชื่อของธรรมได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงอธิบาย “สัลเลขธรรม ทั้ง ๑๐ ประการนี้ได้โดยถูกต้องถ่องแท้ ไม่มีอะไรคลาดเคลื่อนจากหลักความจริง เนื่องจากจิต ท่านทรงหลักความจริงไว้เต็มส่วน นี่ธรรมกถึกที่เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นความถูกต้องดีงามแท้เป็นอย่างนั้น

ส่วนธรรมกถึกอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ที่มีกิเลสนั้นผิดกัน แต่ไม่ต้องกล่าวไปมากก็ เข้าใจกัน เพราะต่างคนต่างมี ต่างคนต่างรู้ด้วยกัน ครั้งพุทธกาลก็ยังมีอยู่บ้างที่ท่าน เรียนจนจบพระไตรปิฎก และมีลูกศิษย์ลูกหาเป็นจำนวนมากนับร้อย ๆ ที่ไปเรียนธรรม กับท่าน ท่านสอนทางด้านปริยัติถ่ายเดียว พระพุทธเจ้าทรงตำหนิ

ที่ทรงตำหนินั้นด้วยทรงเห็นอุปนิสัยของท่านสมควรแก่มรรคผลนิพพาน ท่าน ชื่อ “โปฐิลละ” ซึ่งแปลว่า “โบลานเปล่า” ท่านเป็นผู้ทรงธรรมไว้ได้มากมายจนเป็น “พหูสูต” แต่ไม่ใช่ “พหูสูต” อย่างพระอานนท์ ท่านเป็นผู้เรียนมาก มีลูกศิษย์บริวาร ตั้ง ๕๐๐ ท่านมีอุปนิสัยอยู่ แต่ก็ลืมตัวในเวลานั้น เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์จึง ทรงแสดงเป็นเชิงตำหนิ เพราะพระพุทธเจ้าทรงตำหนิใครก็ตาม ทรงสรรเสริญใครก็ ตาม ต้องมีเหตุมีผลโดยสมบูรณ์ในความดีเช่นนั้น ๆ

เมื่อท่านทรงตำหนิ “พระโปฐิละ” พระโปฐิละจึงเกิดสังเวชสลดใจ ขณะที่เข้าไปเฝ้า พระองค์ทรงย้าแล้วย้าเล่าอยู่นั้นแหละว่า “โปฐิละ” ก็แปลว่า “โบลานเปล่า” เรียนเปล่า ๆ ได้แต่ความจำเต็มหัวใจ ส่วนความจริงไม่สนใจ

อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านเคยเทศน์อย่างนั้นนี่! “เรียนเปล่า ๆ”, “หัวโล้นเปล่า ๆ” “กินเปล่า ๆ นอนเปล่า ๆ” ย้าไปย้ามาจนผู้ฟังตัวชาไปโน่นแน่ะ ท่านว่าไปท่านแปลศัพท์ของท่าน “โปฐิละ” องค์เดียวนี้แหละ คือท่านสอนพระลูกศิษย์ของท่าน ท่านยกเอาเรื่องพระโปฐิละมาแสดง ให้เป็นประโยชน์สำหรับพระผู้ที่ฟังอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมุ่งถือเอาประโยชน์อยู่แล้วอย่างเต็มใจ

เมื่อพระพุทธรองค์ทรงเรียก “พระโปฐิละ” ว่า “โปฐิละ เข้ามา,โปฐิละ จงไป, อะไร ๆ ก็โปฐิละ ๆ โปฐิละ...โบลานเปล่า ๆ เรียนเปล่า ๆ แก้กิเลสสักตัวเดียวก็ไม่ได้ เรียนเปล่า ๆ กิเลสมากและพอกพูนขึ้นโดยลำดับ ท่านประธานอุบายให้พระโปฐิละรู้สึกตัว และเห็นโทษแห่งความลุ่มลุ่มมั่วสุมเคลื่อนกล่นด้วยพระเนตรทั้งหลาย ไม่หาอุบายสั่งสอนตนเองบ้างเพื่อทางออกจากทุกข์ตาม “สวากขาตธรรม”

เวลาทูลลากลับไปแล้ว ด้วยความสลดสังเวชเป็นเหตุให้ฝังใจลึก พอไปถึงวัดเท่านั้นก็ขโมยหนีจากพระทั้งหลายซึ่งมีจำนวนตั้ง ๕๐๐ องค์ด้วยกันบรรดาที่เป็นลูกศิษย์ออกปฏิบัติกรรมฐานโดยลำพังองค์เดียวเท่านั้น ท่านมุ่งหน้าไปสู่สำนักหนึ่งซึ่งมีแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น นับแต่พระมหาเถระลงไปจนกระทั่งถึงสามเณรน้อย เป็นพระอรหันต์ด้วยกันทั้งหมด เหตุที่ท่านออกไปท่านเกิดความสลดสังเวชว่า “เราก็เรียนมาถึงขนาดนี้ แทนที่พระพุทธรเจ้าจะทรงชมเชยในการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาของเรา ไม่มีเลย มีแต่อะไร ๆ ก็ “โปฐิละ ๆ” ไปเสียหมด ทุกอาการเคลื่อนไหวไม่มีเงาใดที่จะทรงชมเชยเลย แสดงว่าเรานี้ไม่มีสารประโยชน์อะไรจากการศึกษาเล่าเรียนมา หากจะเป็นประโยชน์อยู่บ้างพระองค์ย่อมทรงชมเชยในเงาใดแห่งหนึ่งแน่นอน” ท่านนำธรรมเหล่านี้มาพิจารณาแล้วก็ออกประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยความเอาจริงเอางัง

พอก้าวเข้าไปสู่สำนักพระมหาเถระดั่งที่กล่าวแล้วนั้น ก็ไปถวายตัวเป็นลูกศิษย์ท่าน แต่บรรดาพระอรหันต์ท่านฉลาดแหลมคมอย่างลึกซึ้ง ฉลาดออกมาจากหลักธรรมหลักใจที่บริสุทธิ์ เวลาพระโปฐิละเข้าไปมอภายถวายตัวต่อท่าน ท่านกลับพูดต่อมตัวไปเสียทุกองค์ เพื่อจะหลีกเสี่ยงภาระหนักนั้น เพราะราวกับสอนพระสังฆราช หรือจะเป็นอุบายอะไรก็ยากที่จะคาดคะเนท่านได้ถูก

ท่านกลับพูดว่า “อ้าว! ท่านก็เป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจนถึงขนาดนี้แล้ว เป็นคณาจารย์มาเป็นเวลานาน จะให้พวกผมสอนท่านอย่างไรได้ ผมไม่มีความสามารถ

จะสั่งสอนท่านได้’ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นพระอรหันต์ทั้งองค์ เต็มไปด้วยความสามารถฉลาด
รู้ทุกแง่ทุกมุม

“ท่านกลับไปถามท่านองค์นั้นลองดู บางทีท่านอาจมีอุบายแนะนำสั่งสอนท่าน
ได้”

ท่านก็ไปจากองค์นี้แล้วไปถวายตัวต่อองค์นั้น องค์นั้นก็หาอุบายพูดแบบเดียว
กัน ให้ไปหาองค์นั้น ๆ ๆ องค์ไหนก็พูดอย่างเดียวกันหมด จนกระทั่งถึงสามเณรองค์
สุดท้าย แน่ะ! ยังพูดแบบเดียวกัน คือท่านขอถวายตัวเป็นลูกศิษย์เณร เณรก็พูด
ท่านเองเดียวกัน

ที่นี้พระมหาเถระท่านเห็นท่าจะไม่ได้การ หรือว่าท่านจะหากลอุบายให้เณรรับ
พระองค์นี้ หรือให้องค์นี้เข้าไปเป็นลูกศิษย์เณรเพื่อตัดเสียบ้าง เพราะท่านเป็นพระที่
เรียนมาก อาจมีทิฐิมามากก็คาดไม่ถึง คาดยาก พระมหาเถระท่านว่า “ก็ทดลองดูซิ
เณร จะพอมีอุบายสั่งสอนท่านได้บ้างไหม?”

พอทราบอุบายเช่นนั้นแล้ว พระโปลิสะก็มอบกายถวายตัวต่อสามเณรนั้นทันที
แล้วเณรก็สั่งสอนด้วยอุบายต่าง ๆ อย่างเต็มภูมิ

เราลองฟังซิเณรสอนพระที่เป็นมหาเถระ หาอุบายสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นให้พระ
มหาเถระไปเอาอันนั้นมาให้ ไปเอาอันนี้มาให้บ้าง แล้วให้ครองจีวร เช่นต้องการสิ่งของ
อะไรที่อยู่ในน้ำ ก็ให้มหาเถระครองผ้าไป ถ้าจะเปียกจีวรจริงๆ ก็ให้ขึ้นมาเสีย “พอ
แล้วไม่เอา” ความจริงเป็นการทดลองทั้งนั้น

ท่านมหาเถระที่เป็นธรรมกถึกเอกลั้นไม่มีขัดขืนไม่มีทิฐิมานะ สมกับคำว่า
“มอบกายถวายตัว” จริง ๆ เณรใช้ให้ไปไหนไปหมด บางทีให้ไปเอาอะไรอยู่ในกอไผ่
หนาม ๆ รก ๆ ท่านก็ไป แล้วให้ครองผ้าไปด้วยท่านก็ทำ เวลาถึงหนามเข้าจริงๆ เณรก็
ให้ถอยมาเสีย “หยุดเสียอาจารย์ ผมไม่เอาละมันลำบาก หนามเกาะผ้า” เณรหาอุบาย
หลายแง่หลายมุมจนกระทั่งทราบชัดว่าพระองค์นี้ไม่มีทิฐิมานะ เป็นผู้มุ่งหน้าต่ออรรธ
ต่อธรรมจริงๆ แล้วเณรจึงได้เริ่มสอนพระมหาเถระด้วยอุบายต่าง ๆ

เณรสอนพระมหาเถระโดยอุบายว่า “มีจอมปลวกแห่งหนึ่ง มีรูอยู่ ๖ รู ใหญ่ใหญ่
มันอยู่ในจอมปลวกนี้ และเที่ยวออกหากินทางช่องต่างๆ เพื่อจะจับตัวเหยื่อให้ได้ ท่าน
จงปิด ๕ ช่องเสีย เหลือเอาไว้เพียงช่องเดียว แล้วนั่งเฝ้าอยู่ที่ช่องนั้น เหยื่อไม่มีทางออก
จะออกมาทางช่องเดียวนี้ แล้วก็จับตัวเหยื่อได้”

นี่เป็นข้อเปรียบเทียบ แม้ภายในตัวของเรานี้ก็เป็นเหมือนจอมปลวกนั้นแล

ท่านแยกสอนอย่างนี้ ท่านอุปมาอุปมัยเข้ามาใน “ทวาร ๖” คือ ตา เป็นช่องหนึ่ง หู เป็นช่องหนึ่ง จมูก เป็นช่องหนึ่ง ลิ้น ช่องหนึ่ง กาย ช่องหนึ่ง ใจ ช่องหนึ่ง ให้ท่านปิดเสีย ๕ ทวารนั้น คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เหลือไว้แต่ใจเพียงช่องเดียว แล้วให้มีสติรักษาอยู่ที่ใจแห่งเดียว ขณะรักษาใจด้วยสติ จงทำเหมือนไม่รู้ไม่เห็นไม่รู้ไม่ซื่ออะไรทั้งหมดที่มาสัมผัส ทำเหมือนว่าโลกอันนี้ไม่มีเลย มีเฉพาะความรู้คือใจอันเดียวที่มีสติควบคุมรักษาอยู่เท่านั้น ไม่เป็นกังวลกับสิ่งใด ๆ ในโลกภายนอกมีรูป เสียง เป็นต้น จงตั้งข้อสังเกตดูให้ดีว่าอารมณ์ต่าง ๆ มันจะเกิดขึ้นที่จิตแห่งเดียว ไม่ว่าอารมณ์ดีอารมณ์ชั่ว มันจะปรากฏขึ้นที่จิตซึ่งมีช่องเดียวเท่านั้น เมื่อเรามีสติจ้องมองดูอยู่ตลอดเวลาไม่ประมาทแล้ว ก็จะไม่จับหึงคือจิต และความคิดปรุงต่าง ๆ ของจิตได้

จิตจะปรุงออกในทางดีทางชั่ว อดีตอนาคต ปรุงไปรัก ปรุงไปชัง เกลียดโกรธกับอะไร ก็จะไม่ทราบได้ทุกระยะ ๆ เพราะความมีสติกำกับรักษาอยู่กับความรู้คือใจ ให้ทำอย่างนี้อยู่ตลอดไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยทางอารมณ์ และวิธีตัดแปลงแก้ไข

พระเถระพยายามทำตามอุบายที่เณรสอนทุกประการ ไม่มีมานะความถือตัว พระเถระองค์นั้นเมื่อได้ฟังและปฏิบัติตามสามเณร ก็ได้สติและได้อุบายขึ้นมาโดยลำดับ จนมีหลักใจ เณรเห็นว่าสมควรที่จะพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้แล้ว ก็พาพระเถระนี้ไปเณรเป็นอาจารย์ พระมหาเถระเป็นลูกศิษย์

เมื่อไปถึงสำนักพระศาสดา พระองค์ตรัสถามว่า “เป็นอย่างไรเณร, ลูกศิษย์เธอนะ?” เณรกราบทูล “ดีมากพระเจ้าค่ะ ท่านไม่มีทิฐิมานะใด ๆ ทั้งสิ้น และตั้งใจปฏิบัติดีนำเคารพเลื่อมใสมาก แม้จะเป็นผู้เรียนมากและเป็นขนาดมหาเถระก็ตาม แต่กิริยาอาการที่ท่านแสดงเป็นความสนใจ เป็นความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นความสนใจที่จะรู้เห็นความจริงทั้งหลายตลอดมา” นั่น! ฟังซิเป็นยังไง นักปราชญ์สนทนากันและปฏิบัติต่อกัน ระหว่างพระมหาเถระกับสามเณรผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งหาฟังได้ยาก

หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนพระมหาเถระว่า “ปัญญา เว ชายเต ฐิริ” ปัญญาซึ่งมีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนแผ่นดิน ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ใคร่ครวญเสมอ! ฉะนั้นจงพยายามทำปัญญาให้มั่นคงเหมือนแผ่นดิน และสามารถจะแทงทะลุอะไร ๆ ได้ ให้เกิดขึ้นด้วยการพิจารณาอยู่เสมอ ไม่มีอะไรจะแหลมคมยิ่งกว่าปัญญา ปัญญานี้แลเป็นเครื่องตัดกิเลสทั้งหมด ไม่มีอะไรจะเหนือปัญญาไปได้ พระองค์ทรงสอน “วิปัสสนา” ในขณะนั้น โดยสอนให้แยกธาตุแยกขันธ์ อายตนะ ส่วนต่าง ๆ ออกเป็นชิ้นเป็นอัน อันนี้เป็นอย่างนี้ อันนั้นเป็นอย่างนั้น ให้พระมหาเถระเข้าใจเป็นลำดับ ๆ โดยทาง “วิปัสสนา” จากนั้นก็แสดงเรื่องราว รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละ

อย่าง ๆ อันเป็นอาการของจิต สรูปธรรมที่ทรงแสดงแก่ พระโปฐิละ ก็คือ อริยะสังสี
ปรากฏว่าท่านได้บรรลุอรหัตผลในวาระสุดท้ายแห่งการประทานธรรม

จะอธิบายขั้นนี้ให้ต่อ ส่วนมากจิตไปหลงอาการเหล่านี้ จึงไม่ทราบตัวตนของ
ตัวอยู่ที่ไหน ไปอิงอยู่กับอาการคือรูป ว่ารูปเป็นตนบ้าง ว่าเวทนาเป็นตนบ้าง สัญญา
เป็นตนบ้าง สังขาร วิญญาณ เป็นตนบ้าง เลยหาตนไม่ได้ อะไร ๆ ก็ว่า “ตน” เสียสิ้น
เวลาจะจับ “ตน” เพื่อเอาตัวจริงเลยหาตัวจริงไม่ได้! ทั้งนี้ก็เพราะจิตหลงไปคว้าไป
ยึดเอาสิ่งไม่ใช่ตนมาเป็นตนเป็นตัวนั้นแล ซึ่งเป็นเพียงอาการหนึ่ง ๆ ที่อาศัยกันอยู่ชั่ว
ระยะเวลาเท่านั้น จึงทำให้จิตเสียเวลาเพราะความเกิดตาย ๆ อยู่เปล่า ๆ แต่ละภพ
ละชาติ!

นอกจากเสียเวลาเพราะความหลงกับสิ่งเหล่านี้แล้ว ยังได้รับความทุกข์ความ
บอบช้ำทั้งทางกายและทางจิตใจอีกด้วย เพราะฉะนั้นจึงใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตาม
ความจริงของมันเสียแต่บัดนี้ซึ่งเป็นกาลอันควรอยู่ ตายแล้วหมดวิสัยจะรู้ความจริงได้

พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทไว้อย่างชัดเจนแล้ว ไม่น่าสงสัยว่าจะมีอะไรดี
กว่าความพ้นจากทุกข์ อันมีการเกิดตายเป็นต้นเหตุ เอ้า! พิจารณาลงไป!

“รูป” มีอะไรบ้างที่เรียกว่า “รูป?” มันผสมกับอะไรบ้าง? คำว่า “รูป” นี้มีที่
อาการ? อาการหนึ่ง ๆ คืออะไร? ที่รวมกันอยู่ สภาพความเป็นอยู่ของมันเป็นอย่าง
ไร? เป็นอยู่ด้วยความบ่าบับรักษา เป็นอยู่ด้วยความปฏิกุลโสโครก เหมือนกับป่าช้าผี
ดิบซึ่งเต็มอยู่ภายในร่างกายนี้ แต่ใจเรายังตั้งอ้อด้านอาภายกลัวถือว่า รูปนี้เป็นเราเป็นของ
เรา ไม่ทราบว่าสิ่งนี้เป็นของสกปรกโสภณ เป็นกอง อนิจจัง ทุกขัง อนตตา เป็นป่าช้าผีดิบ
บ้างเลย ต่างคนต่างมีป่าช้าเต็มตัว ทำไมมัวเพลิดเพลิน มัวเสกสรรปั้นยอ ชนิดไม่รู้เนื้อ
รู้ตัวว่าเป็นป่าช้าผีดิบกันบ้างเลย เวลา “เขา” แตกดับไป “เรา” จะเอาสาระอะไรเป็น
เครื่องอบอุ้มใจ ถ้าปัญญาไม่ถากถางให้เห็นความจริงไว้มาก่อนแต่บัดนี้

ในหลักธรรมชาติของมันก็คือธาตุ สมมุติเพิ่มเข้ามาก็คือสกลกาย เต็มไปด้วย
“ปุพฺพ โลกิต” น้ำเหลือง น้ำเลือด แสดงความปฏิกุลโสโครก และความทุกข์ให้รู้ให้
เห็นอยู่ตลอดเวลา นับแต่วันเกิดมา ไม่เคยขาดวรรคขาดตอนเลย มีอันใดสิ่งใดที่จะควร
ยึดว่าเป็น “เรา” เป็น “ของเรา” ด้วยความสนิทใจ? ไม่มีเลย!

จึงควรพิจารณาตามหลักความจริงนี้ ทั้งความเป็นอยู่ ทั้งความสลายทำลายลง
ไป มันลงไปเป็นอย่างนั้น คือลงไปเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ

ส่วน “เวทนา” ก็พิจารณาแยกแยะให้เห็น ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี ความ
เฉย ๆ ก็ดี มันเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ สักแต่ว่าอาการอันหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นและ

ดับไปเท่านั้น รู้ได้เห็นอยู่ประจักษ์ตาประจักษ์ใจ ทุกข์ปรากฏขึ้นมาก็เป็นเพียงความ
จริงอันหนึ่งของมัน ตัวมันเองก็ไม่ทราบความหมายของมัน การที่เราไปให้ความหมาย
มันนั้นก็เท่ากับผูกมัดตนเอง เท่ากับเอาไฟมาเผาผลาญตนเอง เพราะความลุ่มหลงนี้เองจึง
ไปหมาย “เขา” ในทางที่ผิด โดยที่ถือเอาว่าเป็น “เรา” ทุกข์ก็เป็นเรา เป็นไฟทั้งกอง
ยังถือว่าเป็นเรา อะไรๆ ก็เป็นเรา ๆ หมดทั้งที่หาตัวเราไม่เจอ ไปเจอแต่ความทุกข์
ตลอดเวลาที่สำคัญมันหมาย

สัญญา ก็คือความจำ จำแล้วหายไป ๆ เมื่อต้องการก็จำขึ้นมาใหม่ มีความเกิด
ความดับ ๆ ประจำตัวของเขา ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ มีลักษณะเช่น
เดียวกัน ถ้าพิจารณาสิ่งหนึ่งให้เข้าใจแจ่มแจ้งหรือประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว อาการทั้ง
ห้านี้ก็เหมือนกันหมด ความเข้าใจหากกระจายทั่วถึงกันไปเอง

เมื่อสรุปความแล้ว กองธาตุกองขันธ์เหล่านี้ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราทั้งนั้น เป็น
ความจริงของเขาแต่ละอย่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมก็เป็นสาเหตุมาจากจิต แต่
เพราะ “ใจ” เป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน จึงสุดท้ายก็ใจเป็น “บ่อยเขา” เพราะรับใช้ด้วย
ความลุ่มหลง ตัวเองยังยืนยันว่า “เขา” เป็น “เรา” “เป็นของเรา” ก็เท่ากับถือ
“เขา” เป็นนายเรานั้นเอง ฟังซิฟังให้ถึงใจ จะได้ถึงตัวกิเลสเสียบ้างและทำลายมันลงได้
ด้วยสติปัญญา

ธรรมของนักปราชญ์ท่านสอนพวกเรา ยังจะพากันมามัวเมาไปหาความวิเศษวิโส
จากธาตุขันธ์ ซึ่งเหมือนป่าช้าอะไรกันอีก! นอกเหนือจากความรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งเหล่านี้
เท่านั้น พวกเราพากันหลงตามความเสกสรรธาตุขันธ์ ว่าเป็นเราเป็นของเรา มากี่ก็
กลับแล้ว ส่วนผลเป็นอย่างไร? เราภาคภูมิใจกับคำว่า “เรา” “ของเรา” เหมือนเรามี
อำนาจวาสนาเหนือสิ่งเหล่านี้ และเป็นผู้ปกครองสิ่งเหล่านี้

ความจริงเราเป็น “คนรับใช้” สิ่งเหล่านี้ ลุ่มหลงก็คือเรา ได้รับความทุกข์ความ
ลำบาก ได้รับความกระทบกระเทือนและแบกหามสิ่งเหล่านี้ด้วยความลุ่มหลง ก็คือเรา
ผลสุดท้ายเราเป็นคนแย่และแยกว่าอะไรบรรดามีในโลกเดียวกัน สิ่งทั้งหลายไม่ใช่ผู้
หลงผู้ยึดถือ ไม่ใช่ผู้แบกหาม ไม่ใช่ผู้รับความทุกข์ทรมาน ผู้รับภาระทั้งปวงจากสิ่งเหล่านี้
คือเราคนเดียวต่างหากนี่

เพราะฉะนั้นจึงควรแยกสิ่งเหล่านี้ออกให้เห็นตามความจริงของมัน จิตจะได้
ถอนตนออกมาอยู่ตามหลักธรรมชาติไม่มีเครื่องจองจำ การพิจารณานั้นเมื่อถึงความ
จริงแล้วก็ต่างอันต่างจริง ไม่กระทบกระเทือนกัน และปลดเปลื้องภาระทั้งหลายจาก
ความยึดถือ คืออุปาทานเสียได้ ใจเป็นอิสระเสรีและเรื่องฤทธิ์เรื่องเดชตลอดกาล

ระหว่างใจกับขันธก็ทราบกันตามความจริงและไม่ยึดไม่ถือกัน การพะวักพะวนกันเรื่องขันธเพราะอำนาจแห่งอุปาทานนี้ไม่มี เวลายังครองขันธอยู่ก็อยู่ด้วยกันราวกับมิตรสหาย ไม่หาเรื่องร้ายป้ายสีกันดังที่เคยเป็นมา ฉะนั้นจึงอยากให้เราชาวปฏิบัติธรรมพิจารณาเข้าไปถึงตัวจิตนั้นแล “เหี้ยจริง ๆ คือตัวจิต” เหี้ยนั้นมันออกช่องนี้ถึงได้พิจารณาช่องนี้ จนกระทั่งเข้าไปหาตัวมัน คือจิต

“จิต” คืออะไร? คือรังแห่ง “วิญจัน” เพราะกิเลสอาสวะส่วนละเอียดสุดฝังจมอยู่ภายในจิต ต้องใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะ กำหนดเอาจิตนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เช่นเดียวกับอาการต่างๆ ที่เราได้พิจารณาลงไปเป็นลำดับๆ ด้วยปัญญามาแล้ว

เมื่อถือจิตเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา ด้วยความไม่สงวนสิ่งใดไว้ทั้งสิ้น ต้องการทราบความจริงจากจิตที่เป็นแหล่งสร้างปัญหาทั้งหมดนี้โดยตลอดทั่วถึง การพิจารณาไม่หยุดยั้ง ก็จะทราบด้วยปัญญาว่า ในจิตนั้นมีอะไรฝังจมอยู่อย่างลึกกลับลับซับซ้อน อยู่ด้วยกลมารยาของกิเลสทั้งปวง

จงกำหนดเข้าไป พิจารณาเข้าไป จิตถ้าพูดตามหลักการพิจารณาแล้ว จิตก็เป็นตัวอนิจจัง เป็นตัวทุกข์ เป็นตัวอนตตา เพราะยังมีสมมุติแทรกอยู่จึงต้องเป็นลักษณะสาม คือ “ไตรลักษณ์” ได้ จงฟาดฟันหั่นแหลกลงไปที่ตรงนั้น โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นว่าจิตนี้เป็นเรา จิตนี้เป็นของเรา ไม่เพียงแต่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นเราเป็นของเราเท่านั้น ยังกำหนดให้เห็นชัดเจนในตัวจิตอีกว่า ควรจะถือเป็นคนเราเป็นของเราหรือไม่ เพราะเหตุไร! เอ้า กำหนดลงไปพิจารณาลงไป แยกแยะให้เห็นชัดตามความเป็นจริง

สิ่งที่ เป็น อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ภายในจิตนี้จะกระจายออกหมดไม่มีอะไรเหลือเลย เมื่อธรรมชาตินี้ได้กระจายหายไปไม่มีอะไรเหลือแล้ว อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ที่มีอยู่ภายในจิตก็หายไปพร้อมกัน เป็นจิตที่สิ้นสมมุติโดยประการทั้งปวงแล้ว!

การใช้คำว่า “จิต” เราจะเรียก “จิต” ก็ได้ไม่เรียกก็ได้ เพราะนอกโลกนอกสมมุติไปแล้ว เมื่อจิตแยกตัวออกจากสมมุติแล้ว คำว่า “อนิจจัง ทุกข์ อนตตา” จึงไม่มีในจิตอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างสลายตัวไปแล้ว แต่ความรู้นั้นก็กลับบริสุทธิ์ขึ้นมา ไม่สลายหรือไม่ฉิบหายไปกับสิ่งทั้งหลาย นี้เรียกว่า “จับตัวเหี้ยได้แล้ว!” เหี้ยใหญ่คือจิตนี้เอง! ที่เณรสั่งสอนพระโปฐิละนะ! จงจับตัวนี้ให้ได้จะเป็นผู้สิ้นจากทุกข์ พระโปฐิละก็ได้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะในขณะที่พระพุทธรูปเจ้าประธานพระโอวาทจบลง เพราะเข้าถึงจุดนี้

คือเหยื่อใหญ่ตัวนี้ และทำลายเหยื่อใหญ่ตัวนี้ได้ด้วยปัญญา ที่ท่านว่า “ปัญญา เว ชายเตภูริ” ทำปัญญาให้เป็นเหมือนแผ่นดิน มันคงต่อความจริงทั้งหลาย พิจารณาให้เข้าถึงความจริงให้รู้ความจริง สมกับปัญญาคือความจริงอันฉลาดแหลมคมมากในองค์ “มรรคแปด”

ที่ท่านสอนให้หยั่งเข้าถึงจุดสุดยอดแห่งกิเลสทั้งหลายคืออะไร? ก็คือจิตที่เต็มไปด้วย “อวิชชา” นั่นแล เมื่อพิจารณาธรรมชาตินี้ให้แตกกระจายออกไปแล้ว จิตก็บริสุทธิ์ เมื่อจิตบริสุทธิ์ขึ้นแล้ว คำว่า “เหยื่อ” จะเรียกว่า “ถูกจับได้และทำลายได้” ก็ถูก “ถึงตัวจริงของธรรม” ก็ถูก และหมดปัญหา!

นี่แหละการพิจารณาธรรม พระพุทธเจ้าของเราชาวพุทธท่านสอนอย่างนี้ ส่วนพวกเราชาวพุทธพากันงัวเงีย ตื่นหรือยัง? หรือยังหลับสนิทพากันฝันเพลิน วาดวิมานเพื่อราคาจะตัดหาอยู่ร่ำไป?

วันนี้พูดเรื่อง “ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ” ในครั้งพุทธกาลก็มีมาอย่างนั้นเหมือนกัน แต่ท่านมีความหนักแน่นในการประพฤติปฏิบัติมากกว่าอย่างอื่น ไม่เหมือนสมัยปัจจุบันนี้ซึ่งมีแต่การเรียนรู้มากๆ ไม่สนใจในการประพฤติปฏิบัติกันบ้างเลย ความจำอรรถจำธรรมได้มันก็ไม่ผิดอะไรกับนกขุนทองที่ว่า “แก้วเจ้าขา ๆ” แต่เวลาเอาแก้วมาให้นกขุนทองดูจริงๆ แล้ว มันก็ไม่ทราบเลยว่านั่นคืออะไร นอกจากเป็นผลไม้แก่นกขุนทองจะทราบและทราบดีกว่าคน แต่แก่นกขุนทองไม่สนใจทราบ!

ธรรมเปรียบเหมือนแก้วดวงประเสริฐ อย่าพากันจำแต่ชื่อจะเป็นนกขุนทองไป จงคั่นดูแก้ว คือธรรมภายในใจให้รู้ เมื่อรู้แล้ว ชื่อของธรรมก็เจอกันที่นั่นเอง คำว่าธรรมคืออะไร? ถ้าไม่สนใจกับการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่ได้ร่ำเรียนมา ก็เท่ากับว่า “แก้ว คืออะไร” นั่นเอง “ธรรมคืออะไรก็ไม่ทราบ “สมาธิ” คืออะไรใจไม่เคยสัมผัส เพราะไม่เคยนั่งสมาธิ “ปัญญา” คืออะไร? ก็ไม่ได้สัมผัสอีก เพราะไม่ได้เจริญปัญญาทางด้านการปฏิบัติ “วิมุตติ” คืออะไร? ไม่ทราบ เพราะจิตไม่เคยหลุดพ้น นอกจากจะสั่งสมกิเลสให้เต็มหัวใจจนแบกไม่ไหว นั่งอยู่ก็คราง นอนอยู่ก็คราง ไปไหนก็บ่นเป็นทุกข์ขุ่นไปตลอดกาลสถานที่ ทั้งๆ ที่เข้าใจว่าตนฉลาดเรียนรู้อากแต่ก็บ่นว่า “ทุกข์ๆ” ไม่ได้วายแต่ละวัน

เพราะฉะนั้นเพื่อทราบธรรมชาติความจริงนี้และหายบ่น จึงต้องเรียนและปฏิบัติ ให้เข้าถึงความจริง ให้สัมผัสสมาธิถึงความสงบเย็นใจ ด้วยการปฏิบัติ ให้สัมผัสปัญญา คือความฉลาดแหลมคม ด้วยการปฏิบัติภาวนา ให้สัมผัส “วิมุตติ” ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งมวล ด้วยการปฏิบัติภาวนา

การสัมผัสสมาธิ ปัญญา วิมุตติ ด้วยการปฏิบัติของตัว และธรรมเหล่านี้เป็นสมบัติของตัวแท้แล้ว ย่อมหายสงสัยไม่ถามใคร แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้าเรานี้ก็ตาม จะไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงรำคาญและเสียเวล่ำเวลาเลย เพราะเป็นการแสดงความง้อออกมาทั้งๆ ที่ตนรู้แล้ว ใครจะแสดงออกมาก็รู้แล้ว ถามทำไม นั่น! เพราะความจริงเหมือนกันและเสมอกัน ก็หมิ่นก็แสนองค์ ก็พินก็หมิ่นคน ที่ได้สัมผัสวิมุตติธรรมด้วยใจตัวเองแล้ว ไม่มีแม้รายหนึ่งจะทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงรำคาญรำคาญเลย

เพราะคำว่า “สนุทธิโก” ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด แต่มีไว้สำหรับผู้ปฏิบัติโดยทั่วกัน ตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนกระทั่งบัดนี้ ตามหลักธรรมที่ท่านทรงสอนไว้ไม่มีเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงบัดนี้ ธรรมเป็นธรรมชาติที่คงเส้นคงวาเสมอมา ถ้าผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักธรรมนั้น เรื่องมรรคผลนิพพานไม่ต้องไปถามใคร ผู้ปฏิบัติจะพึงชุดค้นขึ้นมาชมอย่างเต็มใจได้ด้วยการปฏิบัติโดยทางศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็น “สวากขาตธรรม” ไม่ต้องสงสัย และไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะมีอำนาจมาปิดกั้นมรรคผลนิพพานให้สิ้นเขตสิ้นสมัยได้ และไม่มีสิ่งใดที่จะชุดค้นมรรคผลนิพพานขึ้นมาให้รู้เห็นได้ นอกจากการประพฤติปฏิบัติด้วยศีล สมาธิ ปัญญา นี้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นหลักมรรคแปด มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นที่สุด ที่ท่านเรียกว่า “มัชฌิมา” จึงเป็นธรรมคงเส้นคงวาต่อทางมรรคทางผลอย่างสมบูรณ์ และเป็นธรรมสม่ำเสมอ เป็นธรรมศูนย์กลางในการแก้กิเลสอาสวะทุกประเภทตลอดมา ตั้งแต่โน้นจนบัดนี้และตลอดไปไม่มีทางสิ้นสุด ต้องเป็น “มัชฌิมาปฏิบัติ” แก่ผู้ปฏิบัติถูกต้องตามนั้นตลอดกาลสถานที่

ผลที่พึงได้รับจากการปฏิบัติจะไม่ต้องไปถามใคร ขอให้ดำเนินไปตามหลักธรรมนี้ให้ถูกต้องเท่านั้น จะเหมาะสมอย่างยิ่งต่อมรรคผลนิพพาน อันเป็นสมบัติล้ำค่าของตน ๆ แต่ผู้เดียวไม่มีใครเข้ายุ่งได้

ที่ว่า “มรรคผลนิพพานสิ้นเขตสิ้นสมัยไปแล้ว” นั้น ก็คือคนที่ไม่เคยปฏิบัติ คนไม่เคยสนใจกับธรรมเลย แต่อุตริตั้งตนเป็นศาสดาเหนือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คอยให้คะแนนตัดคะแนนพระรัตนตรัยและชาวพุทธทั้งหลาย เขาคอนั้นคือ “ตัวแทนเทวทัต” จะไปรู้เรื่องมรรคผลนิพพานสิ้นเขตสิ้นสมัยได้อย่างไร ไม่มีอะไรมาคอยอุด มีอย่างไรก็พูดไปอย่างนั้นตามประสาของคนที่มีนิสัยต่างกัน เพื่อคนอื่นแม้ไม่เชื่อแต่สนใจฟังบ้างชั่วขณะก็ยังมี

พระพุทธเจ้า สัตว์โลกรู้และกราบไหว้กันทั้งนั้น แต่สัตว์แปลกประหลาดไม่มีตน มีตัว ปรากฏแต่คำอวดฉลาด ไม่มีใครนับถือและกราบไหว้ก็พูดอย่างนั้นเอง ผลของการพูดก็ทำให้คนอื่นพลอยโง่ไปด้วย ถ้าผู้ต้องการจะโง่อยู่แล้วก็โง่ได้จริงๆ เพราะคำพูดนี้เป็นคำพูดที่ทำคนให้โง่ ไม่ใช่เป็นคำพูดให้คนฉลาด ถ้าผู้ปฏิบัติมีเหตุมีผลถอดแบบ “พุทฺธึ สรณั คจฺฉามิ” แล้วจะไม่สนใจกับคำนี้เลย แต่สนใจกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ แล้วปฏิบัติตามนั้น นั่นแหละเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือถูกต้องที่สุด เราทั้งหลายได้รับพระโอวาท คือศาสนธรรมจากพระพุทธเจ้ามาโดยถูกต้องแล้ว จึงพากันนำไปประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เป็นภัยแก่ตน ผลที่จะพึงได้รับจะเป็นที่พึงพอใจ เพราะเราจะเป็นผู้รับ จะเป็นผู้ครอง จะเป็นเจ้าของสมบัติที่ตนปฏิบัติได้โดยทั่วกัน ตามหลักธรรมว่า “ผู้ทำดียอมได้ดี ผู้ทำชั่วยอมได้ชั่ว ผู้ทำตนถึงขั้นบริสุทธิ์ยอมพ้นจากทุกข์ทั้งหมด”

จงจำให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงธรรม ผลพึงใจทั้งหมดคือเราเป็นผู้สวย ไม่มีใครแย่งชิงได้ตลอดไป จึงขอยุติเพียงนี้